

פרשת וישב "וישב יעקב"

בראשית פרק לז:א

וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ קנען:

רשב"ם בראשית פרק לז

(א) וישב יעקב - עשו הלך אל ארץ אחרת מפני יעקב אחיו, אבל יעקב ישב אצל אביו בארץ מגוריו כי לו משפט הבכורה:

אברבנאל בראשית פרק לז

וישב יעקב בארץ מגורי אביו וגומר עד ויעקב אהב את יוסף. הפסוקים הראשונים האלה נראה לי לפרשם על אחד משני פנים:

הראשון ראוי שיקדם לו ביאור שתי מלות שהם בתחלת הפסוק והם וישב ומגורי והנה ביאר הרב המורה שלשון ישיבה יאמר כפי הנהגתו הראשונה על ההתמדה והמגורחה בענין מה כמו שהביא וראמה וישבה תחתיה. מושיבי עקרת הבית וזולתם. ואמנם מגורי מלבד מה שיורה על לשון גרות והוא הביאה מארץ אחרת. הנה יורה גם כן על לשון פחד ומגור. כמו לא תגורו מפני איש. ואשר יגורתי יבא לי. מכל מגורותי הצילני מגור מסביב. ומגורתם הביא להם. ורבים ככה. וג"כ הוא לשון תגר וקטטה. אל תתגר בם. למה תתגרה ברעה. ומתגרת ידיך אני כליתי. ומזה מי גר אתך עליך יפול כל יום יגורו מלחמות יגורוהו בזרמו. ויהיה לפי זה כי הפסוק הזה שנתישב יעקב ונשתקע בהתמדה בארץ מגורי אביו ר"ל פחד יצחק אביו בין יעקב ועשו וקטטתם וכאלו יעקב נתדמה באלו המגורות לאביו יצחק כי כמו שאביו יצחק בזקנתו סבל עמל עשו ויעקב ומשטמתם. כן יעקב סבל קטטת ומשטמת בניו. וכמו שיצחק היה סבת קטטת בניו באהבתו את האחד יותר מן האחר. ככה יעקב היה סבה במריבת בניו במה שאהב את יוסף. וכמו שיצחק סבל פרידת יעקב ממנו עשרים שנה בבית לבן ושנים שנים בדרכים כמו שביארתי. כן יעקב סבל פרידת יוסף ממנו כ"ב שנה. וכמו שיעקב עם היות שהלך מבית אביו עני ודל וכמ"ש כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועבד שם את לבן הנה במקום שהלך שם בורח ומגורש ועבד נתעשר ונתגדל ככה יוסף במצרים שגורש שם ונמכר לעבד נתגדל ונתעשר. וכמו שיצחק קודם מותו ראה את עשו ואת יעקב באהבה ובהסכמה כן יעקב קודם מותו ראה את יוסף ואת אחיו בהסכמה ובאהבה רבה. וכמו שיצחק מת בשיבה טובה וקברוהו בניו יחד. כן יעקב מת בשיבה טובה וקברוהו בניו יחד. וכבר ארז"ל בבראשית רבה קצת מהדמויים האלה זה נשטם זה נשטם זה אחיו מבקשים להרגו וזה אחיו מבקש להרגו אבל אין דבריהם דברי כי הם רצו לעשות דמוי מיעקב ליוסף ואני דמיתי יעקב ליצחק אביו גם הוכחתי זה מפסוק וישב יעקב בארץ מגורי אביו ואין זה ענינם. ולכן אומר שבעבור שנתדמה לאביו ליצחק בכל הדברים האלה וזולתם אמר הכתוב וישב יעקב בארץ מגורי אביו כי נתישב ונשתקע בכל הפחד והקטטות שראה יעקב בבניו עם היות בארץ טובה וזהו בארץ כנען ועל זה אמר מיד אלה תולדות יעקב יוסף ר"ל המגורות שהיו לאביו שמה אלה עצמם היו תולדות יעקב ר"ל קורותיו הבאות עליו כי נתדמה לאביו בכל המאורעות ההם ואחרי שאמר זה בכלל ספר איך היה כל זה בפרט והוא אמרו יוסף בן שבע עשרה שנה וגו'. ויצא מזה שלא אמר תולדות יעקב על כל מה שזכר בפסוק

אלא על הקורות אותו שנתדמו למגורות אביו ולכן נתיחסו אל יעקב. ומה שהקשה הרמב"ן שאין האדם מוליד קורותיו אינה קושיא כי הנה הדבר ייחס אם אל הפועל אותו כאמרנו זה הבית לפלוני ר"ל שהוא פעל אותה או אל מי שהיה לו קנין אף על פי שלא בנאה והנה המקרים נתיחסו אל יעקב לא מפני שהולידם אלא למה שהוא האיש שהשיגוהו וקרו לו. וזהו הפן הראשון מהפירוש לאלו הפסוקי'. והפן השני הוא שבא הכתוב הזה להגיד שיעקב בהיותו חוצה לארץ ובדרכים עד בא אל בית אביו השתדל תמיד בקנין הטובות הזמניות הגופניות ולהרבות במקנהו כמ"ש הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה אבל מיד שבא אל בית אביו בארץ כנען להיותו מקום מוכן לעבוד את י"י משני צדדים אם מצד ששם גר אביו אברהם ואביו יצחק ואם מצד הארץ עצמה שהיא ארץ כנען הארץ הקדושה אשר בחר י"י בה ולא רצה להשתדל עוד בקניני העולם ולהרבות מקנהו רק להתישב שמה ולהתבודד בחכמתו כמעשה אביו. ובניו שהיו בחורים להוטים אחרי הקנינים לרתיחת טבעם אותם מנה לרעות הצאן כאשר היה הוא עושה קודם לזה ועל זה אמר הכתוב וישב יעקב רצה לומר שנתישב ולא רצה לצאת עוד מעירו לרעות את הצאן כאשר בראשונה ושעשה זה שמה להיותו מגורי אביו כי שם גר ודר דירתו בתוכו. וכן אברהם שבזקנתו נתפרשו מעסק הממונות והקנינים ונבדלו לעבוד את אלהיהם ולהכין עצמם לגבואה ולשפע האלדים וגם כן להיות זה בארץ כנען ארץ אשר י"י דורש אות' ושעל זה היה גדרו ושבתו בשלו' אל בית אבי והיה י"י לי לאלדים כלומר שכאשר ישוב לבית אביו לא יתעסק עוד בעניני העולם כי אם בעבודת אלהיו ועל זה אמר למעלה ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית הארבע היא חברון אשר גר שם אברהם ויצחק כי לא אמר זה להודיע שהיה המקום ההוא חברון כי ידוע היה אלא להודיענו שבא שם לזאת הסבה ר"ל להתבודד שמה ולעזוב עניני העולם כאשר עשו אבותיו בזקנתם ואין ספק שהיה חברון בלתי ראוי לדירתו כפי מה שיאותו למרעה צאנו כי היא ארץ סלעים ואין מרעה לצאן אשר להם ולזה הוכרחו בניו ללכת לרעות את הצאן בשכם הרחוק מחברון אבל יעקב בחר המקום ההוא כפי הנאות להתבודדותו וישובו ולא חשש לצאנו ולכן בחר בכלל בארץ כנען לא בחרן ולא בדרכים ובחר בפרט בחברון להיותו ארץ מגורי אביו כמו שביארתי ובא אם כן הכתוב הזה לספר במעלת יעקב שעם היות טבע בני אדם כל עוד יגדל עשרם ילכו אחריו כמ"ש אהב כסף לא ישבע כסף הנה יעקב לא היה כן כי עזב הנהגת קנינו והבלי העולם והתישב בארץ מגורי אביו בארץ כנען שהם ב' הסבות אשר זכרתי לדעת את ה'.

כלי יקר בראשית פרק לו

וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען. היה לו לומר וישב יעקב בארץ ישיבת אביו, או ויגר יעקב בארץ מגורי אביו, ועוד בארץ כנען למה לי. אלא לפי שמאשים את יעקב על שביקש לישב בעולם הזה ישיבה של קבע להיות כתושב בעולם הזה במקום מגורי אביו, כי אביו לא כן עשה אלא היה בעולם הזה כגר וכאורח נטה ללון, לפי שאמר לו הקדוש ברוך הוא גור בארץ הזאת (בראשית כו ג) הזכיר לשון גור כי רצה ה' שלא יבקש ישיבה של קבע בעולם הזה, כי אין לומר שלכך הזכיר לשון גור לפי שהיה באותו פעם דר בארץ לא לו, והדר בארץ נכריה נקרא גר, על זה אמר בארץ כנען, ובאותו ארץ היה יצחק תושב כי שלו היא, שכן אמר אברהם גר ותושב אנכי עמכם (שם כג ד) אם תרצו הריני גר ואם לא אטלנה מן הדין וכו', אם כן גם יצחק היה תושב בארץ כנען, כי ירושה היא לו ומהו זה שאמר לו הקדוש ברוך הוא גור בארץ, אלא ודאי שעל גרות העולם הזה אמר לו כן שלא יבקש לו ישיבה של

שלוח אפילו בארץ שלו כי אם כמדוייר בי דירא (ראש השנה ט ב) ויעקב לא למד ממנו לעשות כן על כן קפצה עליו רוגזו של יוסף:
דבר אחר, שכבר נאמר לאברהם כי גר יהיה זרעך (בראשית טו יג) וגם יעקב יש לו חלק בפריעת חוב זה והוא ביקש ישיבה של שלוח במקום מגורי אביו כי משנולד יצחק התחיל הגירות, ואברהם ויצחק היו מחזיקים את עצמם כגרים והיו נדים ומטולטלים ממסע למסע, ולא היו קונין נחלת שדה וכרם, והכל עשו כדי לשלם מהרה חוב כי גר יהיה זרעך, בשלמא עשו שהלך לו אל ארץ, שפיר קאמר אין לי חלק במתנה של ארץ הזאת, ולא בפריעת החוב, כמו שפירש רש"י סוף פרשת וישלח (בראשית לו ז) על פסוק וילך אל ארץ, אבל יעקב היה בארץ כגעון, ורצה לקבל חלק במתנת הארץ, ולא רצה לשלם חוב כי גר יהיה זרעך, על כן קפצה עליו רוגזו של יוסף לכך נאמר בארץ כגעון, ואילו לא בטלה מיעקב ישיבה של מגוחה לא היו ימים אלו עולים לו למספר ארבע מאות שנה והיה מתאחר הקץ בהכרח:

אזניים לתורה

ביקש יעקב לישוב בשלווה קפץ עליו רוגזו של יוסף. רש"י – מלידת יצחק התחילה הגלות של ד' מאות שנה, אע"פ שלא היו עוד עבדים, אבל היו בארץ לא להם, כי אפילו בא"י חשבו את עצמם לגרים, וכמו שנאמר: "ויגר אברהם בארץ פלישתים ימים רבים" אפילו כשגר שם ימים רבים חשב את עצמו לגר. והנה על יעקב כבר נגזר, שיצא למצרים וכמו שאמרו, ראוי היה יעקב לירד למצרים בשלשלאות של ברזל וכו', אלא שאפשר היה לו לירד למצרים בסוף ימיו, לפני מיתתו, כדי לקיים את הגזירה. וכל זמן שחשב יעקב את עצמו לגר, לא בא עוד הזמן לירד למצרים, אבל מכיוון שרצה לשבת בשלווה כתושב, וממילא לא היו השנים האלו נחשבות לשנות גלות למלאות את מספר הרבע-מאות שנה, אז קפצה עליו רוגזו של יוסף לפני הזמן הראוי. ויוסף ואח"כ יעקב ובניו ירדו קודם הזמן למצרים.

לתורה ולמועדים

וישב יעקב בארץ מגורי אביו.

המושנים גר ותושב במוכן המוסרי הם גמישים ומתחלפים. „אשרי יושבי ביתך“. אשרי אדם שמרגיש את עצמו לתושב קבוע בבית הכנסת ובית המדרש. יכול אדם לעשות כל צרכיו ברוב היום ברחוב ובשוק ולשעה-שעתיים לשהות בבית הכנסת לתפלה וללימוד תורה, ובכל זאת להרגיש שבכל היום הוא כגר ובבית הכנסת כתושב. משל לאדם הנוסע למרחקים לצורך פרנסתו ורוב השנה הוא נמצא בדרך ורק לזמן קצר הוא בא הביתה, ובכל זאת בדרך הוא מרגיש עצמו כגר ובבית כתושב. לא כמות הזמן קובעת ההתיישבות, אלא ההכרה וההרגשה. ויש לחיפך. ברחוב ובשוק האדם מרגיש את עצמו כתושב ואורת, וכשהוא בא לשעה קלה בבית הכנסת הוא שם כאורה וכוזר.

העולם הזה והעולם הבא משולים לפרוזדור ופרקלין. „התקן עצמך בפרוזדור כדי שתיכנס לפרקלין“, ובכן: כאן הגירות ושם ההתאזרחות והקביעות. אבל לא כולם מרגישים כן. הוא שכתוב: „כל יושבי תבל ושוכני ארץ כנשוא נם הרים תראו וכתקוע עופר תשמעו“. יש שהם „יושבי תבל“, מרגישים את עצמם כתושבים וקבועים, ויש שהם „שוכני ארץ“, מרגישים שהם שכנים וגרים. ובספרים כתוב שהפסוק מאשים את יעקב על שביקש לישוב בשלווה במקום שאביו הרגיש עצמו כגר: „וישב

יעקב בארץ מגורי אביו". יצחק הכיר שבעולם הזה אינו אלא גר ויעקב רצה לישב כתושב ("כלי יקר"). ומעשה אבות סימן לבנים. כשיעקב רוצה להיות תושב במקום שאביו היה גר, קופץ עליו רוגזו של יוסף (עיון רש"י), שאהיו מוכרים אותו והוא נעשה לפותר חלומות של אחרים. יוסף התחיל בחלומות גדולים ושאיופות גדולות של עצמו: השמש והירח והכוכבים משתחווים לו, וסוים בחלומות של שר המשקים, ולבסוף, ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו". וכך היה בזמן הגלות, ובדורות האחרונים בעיקר. הבנים הלמו חלומות של אחרים ורצו לתקן העולם כאידיאלים זרים, וזה בא כשביל שהתחלנו להרגיש עצמנו כתושבים במקום שאבותינו היה לחם רק ארץ מגורים, והמוף, כמוכן, "ולא זכר שר המשקים וישכחהו". וכך היה גם בגלות בכל. הגולים הראשונים הרגישו עצמם

כגרים. "על נהרות כבל שם ישבנו גם ככינו... איך נשיר את שיר ד' על אדמת נכר". ולבסוף נתיישבו הבנים כל כך עד שהתחילו להתבולל ונשאו נשים נכריות ואף לא רצו לעלות לארץ, רק הכח הגדול של עזרא והרובבל וסיעתם הצילם, כמפורש בכתובים.

ובימי החשמונאים נתגלה צד אחר של המטבע. "ויגר יעקב בארץ מושב אביו". בארץ ישראל, ששם אנו תושבים, שלמו חיונים והמתיוונים ולא נתנו לשמור התורה ולקיים המצוות: "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך", ואלה שרצו לשמור התורה היו כגרים ונכרים ומעטים בארץ. זרים היו לתושבים, והתושבים היו לגרים. וכשגברו החשמונאים ונצחום נתנו כח כפול לישראל: לבלי להיות גר במקום שצריך להיות תושב, ולבלי להיות "וישב בארץ מגורי אביו".

וזה הלכה לדורות: בגולה צריכים להרגיש כגרים, ובארץ ישראל כתושבים וקבועים. והוא שנאמר לאברהם: "כי גר יהיה זרעך בארץ לא לחם". הרי זה כפל לאימובן: וכי יכול להיות גר בארץ שלחם? אם "גר יהיה זרעך" מוכן שזה יהיה בארץ לא לחם. אלא כך אמר: "כי גר יהיה זרעך", הם ירגישו את עצמם כגרים, כשיהיו "בארץ לא לחם", שאם ירגישו כתושבים בגלות לא יוכלו להיגאל. ולהיפך, בארץ שלחם, בארץ ישראל, — ירגישו כתושבים. ואף על זה נאמר: "אשרי יושבי ביתך". אשרי מי שמרגיש עצמו כתושב ב"ביתך", בארץ ישראל בכלל, וככתי כנסיות וכתו מדרשות בפרט.

העמק דבר בראשית פרק לז

(א) בארץ מגורי אביו. ביאר המקרא על מה לא התגהג יעקב כדרכו לפנות הדרך לפני עשו אחיו, והרי ברכת הארץ עדיין לא הגיעה השעה עד אחר הגלות בארץ לא לחם, אלא מפני שהיה ארץ מגורי אביו, ונתקדשה בתורה ועבודה מכבד, כמש"כ לעיל ל"ה כ"ז, ואף על גב דבכל מקום שישב יעקב ובניו היו לעדה קדושה בקביעת הוראת התורה, כמו שהיה אח"כ במצרים כמבואר בב"ר פ' ויגש, מכ"מ אינו דומה למקום מושרש כבר לקדושה, והרי אפילו לענין קבורה אי' בכתובות דקי"א כמו דיפה בארץ ישראל יותר מכל הארצות כך יפה בבל שהוא מקום תורה יותר מכל הארצות, מכש"כ ישיבה בחיים ודאי טוב להיות במקום מושרש לתורה ועבודה: בארץ כנען. עוד טעם בשביל שהוא ארץ כנען, ויש בזה מצות ישוב ארץ ישראל, ומוכשרת יותר לטהרות הקודש יותר מכל הארצות. והנה פירש הכתוב שישב בארץ מגורי אביו, ולא פירש שישב בחברון עיר מגורי אביו, אלא שהתרחק עצמו מישיבת העיר עצמה, וישב בפנות העיר סמוך לעמק חברון, והוא כדי להיות בדד כדרכו כמש"כ לעיל ל"ה כ"ז ובכ"מ: